

“ÖTÜRÜ”, “ÖTRÜ” EDATLARININ YAPISI VE TÜRK DİLİNDEKİ GÖRÜNÜMLERİ

Serpil ERSÖZ*

ÖZET

Çalışma, Türkiye Türkçesinde (=TT) kullanılan ötürü edatının kökeni ve ötrü ile ötürü edatlarının dağılım alanlarıyla ilgilidir. Pek çok kaynakta, TT'deki ötürü edatının Eski Türkçedeki (=ET) ötrü edatından geldiği söylenir. Fakat bizce TT'deki ötürü edatı, ET'deki ötgürü edatından gelmiş olmalıdır. Aslında çok daha önceleri Marcel Erdal tarafından Türkiye Türkçesindeki ötürü edatı Eski Türkçedeki ötgürü edatı ile doğrudan ilgili görülmüştü. Ancak köken çalışmalarında bu açıklama ihmal edilmiştir. Bu sebeple, aynı köklerden farklı eklerle oluşturulmuş bu edatlara dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmanın ikinci amacı ötrü, ötgürü>ötürü'nün Türk lehçeleri arasındaki dağılımında bir düzen olup olmadığını sorgulamaktır. Neticede ise bu edatların Türk lehçeleri arasındaki dağılımının anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Çok genel bir ifadeyle ötrü ve ötürü daha çok Oğuz lehçeleri arasında görülmektedir. Daha ayrıntılı olarak ise; ötürü'nün batı Oğuzcada, ötrü'nün ise doğu Oğuzcada yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Kıpçak lehçelerinde ise ötürü hiç görülmemekte, ötrü'ye de ancak Oğuzca etkilerin çok olduğu Kıpçak lehçelerinde rastlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ötürü, Ötgürü, Ötrü, Sebep Edatları, Oğuzca

THE ETİMOLOGY OF PREPOSITIONS “ÖTÜRÜ”, “ÖTRÜ” AND THEIR APPEARANCE IN TURKİC LANGUAGES

ABSTRACT

The study is related to the origin of the preposition ötürü and the distribution areas of the prepositions of ötrü and ötürü. It is said that ötürü comes from ötrü in Old Turkic in many sources. But I think that ötürü in Turkey Turkish should have come from

---

* Yrd.Doç.Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Şehit Prof. Dr. İlhan Varank Yerleşkesi, Manisa. serpilerso@yaho.com

---

ötgürü in Old Turkic. In fact, Marcel Erdal had said that the prepositon ötürü in the Turkey Turkish was directly related to ötgürü in Old Turkic long before. However it seems that this explanation has been neglected in the etimology studies. That is why the primary goal of the article is to make a reminder of this issue.

The second aim in this study is to question whether there is a pattern in the distribution of prepositions ötrü, ötgürü>ötürü between the Turkic languages. As a result, the distribution of these prepositions between the Turkish dialects is found to be meaningful. In a very general sense, ötürü and ötrü is more common among the Oghuz dialects. More specifically, it was determined that ötürü is widely used to in western Oghuz dialects, ötrü is used in eastern Oghuz dialects. Ötürü is not seen in the Kipchak dialects at all, but ötrü is only found in Kipchak dialects in which there are many Oghuz language influences.

Key Words: *ötrü, ötürü, ötgürü, prepositon of reason, Oghuz language.*

Türkçede sebep gösterme işlevinde *için, dolayı, diye, yüzünden, sebep, ötürü, ötrü* gibi çeşitli edatlar vardır. Bu çalışmanın konusu bunlar arasından yalnızca *ötürü* ve *ötrü* ile ilgilidir. Makalede öncelikle *ötürü* ve *ötrü*'nün etimolojik yapısı gündeme getirilecek, sonrasında ise bu edatların tarihî ve günümüz lehçeleri arasındaki görünüşleri incelenecektir.

TT *ötürü* edatının yapısı ve kökeni

Kaynaklarda Türkiye Türkçesindeki *ötürü* ile *ötrü*'nün genellikle aynı kelime olduğu, *ötrü*'nün ise orta hecedeki vurgusuz dar ünlünün düşmesiyle *ötürü*>*ötrü* şeklinde olduğu söylenir. Böyle bir gelişim Türkçenin genel gidişatına uygundur ve mantıklıdır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken küçük ama önemli bir ayrıntı vardır: Türkiye Türkçesindeki *ötürü* sözünün ortasında var olan dar ünlü, oldukça vurgulu söylenmekte ve hatta *ö.tü.rü* şeklinde hecelenerek kendini kuvvetle hissettirmektedir. İşte bu gerçek, makalenin ortaya çıkışına sebep olmuştur.

TT'deki *ötürü* edatının yapısı hakkında şimdiye kadar yapılmış açıklamalara yakından bakmak faydalı olacaktır:

Jean Deny *ötürü* edatı için önce “eskimiştir” notunu düşmüş, ardından da “Bu edat daha eskiden ikinci hecesinde vokal olmadan *ötrü* suretinde söylenirdi” (Deny 1941: 601) açıklamasıyla *ET. ötrü > TT. ötürü* şeklinde bir gelişim düşünmüştür. Bu ifadeye kitabın çevirmeni Ali Ulvi Elöve “Fikrimizce asıl *ötürü* olan ve birinci ü sü düşmüş olarak *öt(ü)rü* de söylenilmiş bulunan bu kelime, *öt-ür-ü* suretinde *ötürmek* mastarından bir haliye siygadır” diyerek Deny'nin görüşüne zıt bir not düşmüştür (Deny 1941: 601).

Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları adlı çalışmasında Zeynep Korkmaz *ötrü* edatı ile ilgili olarak önce “*ötrü* ‘.-den sonra, ..-den dolayı’ <öt-ür-<öt- ‘geç-’.” bilgisini vermiştir. Açıklama kısmında ise sırasıyla Köktürkçe, Eski Uygurca ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinden ve daha sonra da Türkiye Türkçesi ağızlarından örnekler sunmuştur (Korkmaz 2000: 64-65). Konuyla ilgili açıklamalarının ilk paragrafında *ötürü* ve *ötrü* edatlarını birlikte inceleyen Korkmaz, daha sonra ayrı bir paragrafta bu kez *ötkürü* edatını ele almıştır. Korkmaz'ın paragrafları bu şekilde oluşturması, yani *ötrü* ve *ötürü*'yü bir paragrafta, *ötgürü*'yü ise başka bir paragrafta ele alması, edatların morfolojik yapılarına göre yaptığı bir düzenlemeyi göstermektedir. Bu düzenleme Korkmaz'ın *ötrü* ve *ötürü*'yü birbirinin devamı niteliğinde değerlendirdiğinin işaretidir. Bu düzenleme ayrıca *ötrü* ve *ötürü*'de -ür- ettirgenlik ekini; *ötgürü*'de ise -gür- ettirgenlik ekini gördüğünü ima etmektedir. Korkmaz aynı bilgileri *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı eserinde de tekrarlar (Korkmaz 2014: 216, 899).

Türk Dil Bilgisi adlı eserinde Muharrem Ergin *ötürü* edatı ile ilgili açıklamasını *sebepe edatları* kısmında yapar. Ergin burada öncelikle “*için, üzere (üzre), dolayı, ötürü (ötrü), naşi, diye*” (Ergin 1993: 349) şeklinde sona gelen sebepe edatlarını sıralar. İlerleyen yerlerde ise “*ötürü (ötrü)*” hakkında kısa bir bilgi verir: “*ötürü* de *ötür-* «geçirmek» fiilinin gerundiumundan çıkmıştır: *ötür-ü. ötrü* şekli ile karışık kullanılır” (Ergin 1993: 349). Bu ifadelerden ve “*ötürü (ötrü)*” şeklindeki gösteriminden

Ergin'in de *ötürü* edatı ile *ötrü* edatının yapısını aynı gördüğü anlaşılmaktadır.

Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü adlı çalışmasında Tuncer Gülensoy da madde başı olarak aldığı *ötürü* edatının yapısını “<öt- ‘geçmek’ + -ür- ‘delmek, arasından geçmek’ + -ü fiilden edat yapan ek (=geçirerek)” şeklinde açıklamıştır (Gülensoy 2007: 676). Yani Gülensoy da Ergin ve Korkmaz gibi, bu edatın yapısında ettirgenlik eki olarak -ür- ekini görmektedir.

Türk Dilinde Edatlar adlı eserde konuyla ilgili olarak iki alt başlık bulunmaktadır. Bunlardan biri “*ötkürü*”, diğeri ise “*ötrü/ötürü*”dür (Hacıeminoğlu 1992: 70). Daha konunun başında, başlıkların bu şekilde düzenlenmesi bile Hacıeminoğlu'nun *ötrü* ve *ötürü* edatlarının yapısını birbiriyle aynı gördüğüne işaretler. Nitekim *ötrü/ötürü* başlığında ET ve EAT'deki *ötrü* edatı ile TT'deki *ötürü* edatının örnekleri sıralanmıştır.

Türk Dillerinde Sontakılar adlı kitapta da konuyla ilgili “*ötgürü*” ve “*ötrü*” şeklinde iki ayrı alt başlık yer almaktadır. Türkiye Türkçesindeki *ötürü* edatı, bu başlıklardan yalnızca “*ötrü*” maddesi altında incelenmiş (Li 2004: 370), *ötgürü* edatının ise bugün sadece Altay ve Kırgız Türkçelerinde kullanıldığını belirtmiştir (Li 2004: 368). TT'deki *ötürü* edatını, kitabın *ötrü* maddesinde ele alması ve *ötgürü* kısmında ise TT'deki örnekler hiç yer vermemesi, Li'nin TT'deki *ötürü* edatını yapıca ET'deki *ötrü* ile eş gördüğünün açık bir kanıtıdır.

Yukarıda sıralananlar dışında pek çok araştırmacı daha TT'deki *ötürü* edatını -ür- ettirgenlik ekiyle açıklamaktadır (örnek olarak bk. Oruç 1994: 518; Paçacıoğlu 2006: 444).

Kaynaklarda TT'deki *ötürü* edatının yapısı hakkında daha farklı açıklamalara da rastlanmaktadır. Örneğin İsmet Zeki Eyuboğlu “öt-ü-rü” şeklinde bir tahlil yaparken (Eyuboğlu 2006: 538), Alan Godward “[unknown; ? <o, he she, it +tür{-cause} +ü, the]” şeklinde izah etmektedir (1999: 290). Raddlof, Osmanlı sahasına ait olarak gösterdiği *ötürü* edatının yapısı için *ötü+keri* tahlilini yapmıştır (1893: 1266). *Ötrü* edatı için ise Radloff, yine Osmanlı sahasına ait olduğunu söylediği bu madde

başını *ötürü*'ye gönderme yaparak bırakmıştır (1893: 1272). Ancak bu görüşler çok taraftar bulmamıştır.

Söz konusu edatın yapısı hakkında yukarıda sıralananlar dışında bir başka açıklama daha vardır. Marcel Erdal'a ait olan bu izah şöyledir: “the petrified converb *ötgürü* appears *ötürü* in Republican Turkish”¹ (Erdal 1991: 751). Böylece Erdal, Türkiye Türkçesindeki *ötürü* ile Eski Türkçedeki *ötgürü* arasında bir bağ kurmuştur.

Köken üzerine yapılan izahlardaki (Godward'ınki hariç) ortak nokta, *ötürü* edatının *öt-* fiilinden türemiş olduğudur. Bu konuda hemen hemen bir görüş birliği sağlanmış durumdadır. Hatta araştırmacılar bu fiilin üzerinde bir ettirgenlik eki olduğu konusunda da uzlaşmaktadır. Ayrılıklar ise bu ettirgenlik ekinin ne olduğu noktasında ortaya çıkmaktadır. Pek çok araştırmacı TT'deki *ötürü* edatında ettirgenlik eki olarak *-ür-ü* görmektedir. Marcel Erdal ise bu edatın yapısında *-gür-* ettirgenlik eki olduğunu düşünmektedir.² Yani TT'deki *ötürü*'yü araştırmacıların bir kısmı ET'deki *ötrü*'ye, diğer kısmı ise *ötgürü*'ye bağlar. Bizim konuyla ilgili görüşlerimiz ise şöyledir:

1. TT'deki *ötürü* edatı, ET'deki *ötrü* şeklinden gelmiş olmamalıdır. Çünkü *ET ötrü > TT ötürü* gelişmesi için, orta hecede bir ünlü türemesi gerekmektedir. Hâlbuki hem tarihî hem de çağdaş Türkçenin bu konudaki genel eğilimi, orta hecede ünlü türetmek değil, aksine orta hecede kalan dar ünlüleri düşürmek yönündedir (Ergin 1993: 55; Tseng 2002): *ogul ~ oglan; osur- ~ osruk; kıvır- ~ kıvrım ... vs.*

Bu örnekler ışığında *ET ötrü > TT ötürü* şeklinde bir değişim yerine ancak *ET ötrü'nün* daha eski bir *ötürü* şeklinden gelmiş olma ihtimali düşünülebilir (Eraslan 2012: 308; Gabain

¹ “Donmuş *ötgürü* zarf-fiili, Türkiye Cumhuriyeti'nde *ötürü* şeklinde görünür.”

² Buradaki ettirgenlik ekinin *-ür-* mü yoksa *-gür-* mü olduğu ilk bakışta gereksiz bir ayrıntı gibi görünebilir. Ancak bu durum kökenbilgisi çalışmaları için oldukça önemli olmalıdır. Çünkü bu, ele alınan kelimenin eski şeklinin tespiti ile doğrudan ilgilidir.

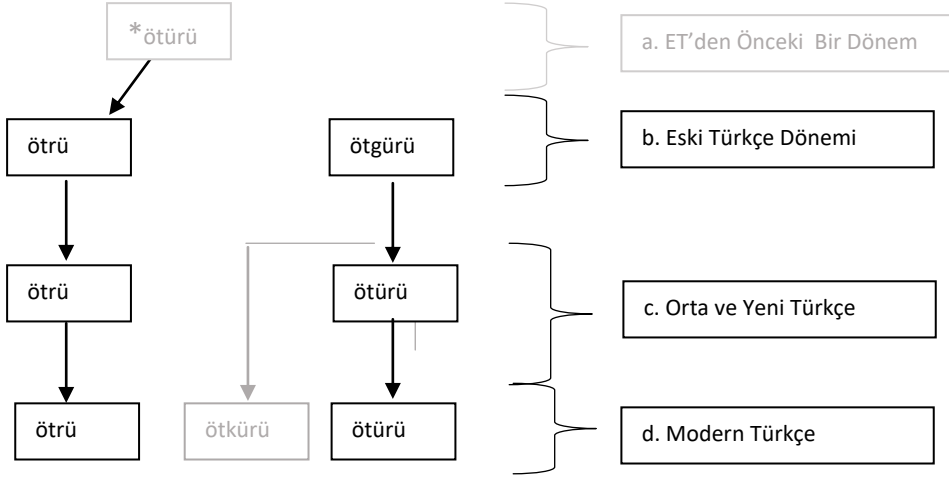
Ayrıca Türkiye Türkçesinde *ötürü* edatının orta hecedeki dar ünlüsünün düşmesiyle *ötrü* şekline dönüştüğü yolunda yapılan izah ile aynı edatın konuşma dilindeki telaffuzu birbiri ile çelişmektedir. Konuşma dilinde bu edat, orta hece ünlüsünü düşürmek yerine *ö.tü.rü* şeklinde hecelenmek suretiyle belirgin derecede vurgulu söylenmektedir. Bu durumun açıklanabilmesi için de önemli ve gereklidir.

2000: 94). Başka bir deyişle *ötürü > *ET ötrü* şeklinde bir gelişim daha akla yatkındır. Şu halde Eski Türkçeden daha eski bir dönemde zaten orta hecedeki dar ünlüyü düşürmüş bir edatın sonraları orta hecede aynı ünlüyü tekrar türetebileceği dilin işleyişine ve kolaylık ilkesine ters düşmektedir.

2. TT'deki *ötürü* edatı, pek çok araştırmacının öne sürdüğü gibi ET'deki *ötürü* edatından da gelmiş olamaz. Çünkü Eski Türkçede *ötürü* edatına rastlanmaz.³ ET'de var olan edatlar *ötrü/ötrö* ve *ötgürü/ötkürü*'dür (Erdal 2004: 328-340; Gabain 2000: 94; Eraslan 2012: 275-308).

Dolayısıyla TT'deki *ötürü* edatının ET'deki *ötgürü* edatından gelmiş olma ihtimali artmaktadır. ET'deki *ötgürü* edatının yapısı açıktır: *öt-* fiili + *-gür-* ettirgenlik eki + *-ü* zarf-fiil eki. Ek başındaki /g/'lerin, Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine (=EAT) geçerken düştüğü bilinen bir durumdur (Timurtaş 1994: 52; Üstüner 2015: 192; Şahin 2003: 43; Ercilasun 2004:457; Ergin 1993:83-84): *kapgak>kapak*, *tamgak>tamak*, *kergek>gerek*, *kulgak>kulak*, *suwgar->suvar*, *edgü>eyü*, *yalgan>yalan*, *içgerü>içerü...* vb. Bu yüzden ET'den EAT'ye geçerken *ötgürü* edatının da, ek başındaki /g/'nin düşmesiyle, *ötürü* şekline gelişmesi gerekmektedir.

³ Eski Türkçe döneminde *ötürü* şekli yalnızca bir eserde, Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinde tanıklanmaktadır. Bu aykırı durum Pelliot'un bu öykünün dilinde "-gay için -ga, -sar için -sa, sizler için siler, kergek için kerek gibi klasik eski Türkçeye göre ses açısından evrim geçirmiş çok sayıda dilsel biçim" (Hamilton 1998: 21'den naklen) olduğunu belirtmesiyle anlaşılır bir hale gelmektedir. Yani Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinin dili, döneminin diline göre ses ve biçimce ileri yönde gelişmiştir. Bu, ele aldığımız konu açısından şu anlama gelir: Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesinde rastlanan *ötürü* şekli de evrim geçirmiş dilsel biçimlerden biri olmalıdır. Tıpkı *kergek>kerek* örneğindeki gibi, bu eserde rastlanan *ötürü* şeklinin de, *ötgürü* edatındaki /g/'nin düşmüş hali olması çok kuvvetli bir ihtimaldir. Bu eserden başka Eski Türkçede *ötürü* edatına rastlanmaz.

Eski Türkçe döneminde var olan *ötrü* ve *ötgürü* edatlarının devamında sonraki dönemlerde sırasıyla *ötrü* ve *ötürü* şekilleri görülür. Şemada Modern Türkçe döneminde görünen *ötkürü* edatı soluk renkle yazılmıştır. Çünkü diğerlerinden anlamca farklıdır. Makalede ele alınan *ötrü*, *ötgürü* ve *ötürü* sözleri, *sebeplendirme işleviyle donmuş* edatlardır. Ancak soluk renkle yazılan *ötkürü* sözü yalnızca “içinden, boydan boya ...” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu yüzden, Kırgız Türkçesindeki *ötkürü* ile Altay Türkçesindeki *ötküre* şekilleri bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Türk Dilinde *Ötrü* ve *Ötgürü*>*Ötürü* Edatlarının Görünümü

Ötrü, *ötgürü* ve *ötürü* edatları bugünkü pek çok Türk lehçesinde kullanılmaya devam etmektedir. Fakat bazı lehçelerde bu edatlardan yalnızca birinin daha yaygın olduğu, diğerlerinin ise hiç kullanılmadığı dikkati çekmektedir. Söz konusu edatların Türk dilindeki dağılım düzenini tespit edebilmek için Orhun, Eski Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak, Çağatay, Eski Anadolu, Osmanlı, Türkiye, Azerbaycan, Gagavuz, Türkmen, Karay, Kırgız, Kazak, Tatar Türkçeleri seçilmiştir. Sibirya grubundaki lehçelerin durumu ise ayrıca belirtilecektir.

Orhun Türkçesi: Tespit edilebildiği kadarıyla yalnızca Tonyukuk ve Şine Usu yazıtlarında ve sadece *ötrü* edatı görülür.

Kül Tigin ve Bilge Kagan yazıtlarında ise söz konusu edatlardan herhangi birine rastlanmamıştır (Ergin 2015, Orkun 1994, Tekin 2014, Aydın 2007, Aydın 2014, Şirin 2016: 287).

Eski Uygur Türkçesi: Dönem hakkında bilgi sahibi olabilmek için Maytrisimit (Tekin 1976), Üç İtigsizler (Barutçu Özönder 1998), Huastuanift (Özbay 2014), Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesi (Hamilton 1998), Uygurca Dört Çatik (Demirci 2015), Kuansı İm Pular (Tekin 1993) ve Altun Yaruk (Kaya 1994) adlı eserler taranmıştır. Belirtilen eserlerde *ötrü* ve *ötgürü>ötürü* edatlarının kaçar kez geçtiği aşağıdaki tabloda ayrıntılı olarak sunulmuştur:

Tablo: 1

	trü	ötgürü	
		> ötürü	
Eski Uygur T.	Maytrisimit	09	8 > -
	Üç İtigsizler	4	- > -
	Huastuanift		- > -
	İyi ve Kötü P.	8	- > 4
	Dört Çatik	8	2 > -
	Altun Yaruk	11	48 > -
	Kuanşı İm Pular		- > -
	TOPLA	10	58>4=6
	M		2

Tabloda dikkati çeken ilk husus *ötrü* ile *ötgürü>ötürü* sütunları arasındaki asimetric dağılımdır: Eserlerde *ötrü* 710 kez, *ötgürü>ötürü* ise 62 kez geçmiştir. Burada Eski Uygur Türkçesi dönemini karakterize eden edatın *ötrü* olduğu, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Tablonun diğer sütununda yer alan *ötgürü>ötürü*'nün ise Eski Uygurlar arasında daha azınlıkta kalan bir grup tarafından kullanıldığı düşünülebilir. Bu kısımdaki ise ağırlık ise *ötgürü* şeklindedir.⁴

⁴ Eski Uygurca metinlerde, beklenmedik şekilde, *ötürü* edatına da rastlanmıştır. Edat bu şekilde yalnızca Kalyanamkara ve Papamkara hikayesinde tespit edilmiştir. Bu eserin dili, döneminin diline göre fonetik ve morfolojik olarak nisbeten daha gelişmiş

Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçesi: Karahanlı Türkçesini temsilen Divanu Lugati't-Türk (Atalay 1999), Kutadgu Bilig (Arat 1979), Atebetü'l-Hakayık (Arat 1992) ve Kuran Tercümesi (Ata 2004); Harezmi Türkçesini temsilen Mukaddimetü'l-Edeb (Yüce 1993), Kısâsü'l-Enbiya (Ata 1997), Husrev ü Şirin (Hacıeminoğlu 2000), Nehcü'l-Ferâdis (Ata 1998); Kıpçak Türkçesini temsilen ise Gülistan Tercümesi (Karamanlıoğlu 1989), Münyetü'l-Guzât (Uğurlu 1987), Et-Tuhfetü'z-Zekiye Fil-Lûgati't-Türkiyye (Atalay 1945) ve Kitâb Fi'l-Fıkh Bi'l-Lisâni't-Türkî (Ağar 1989) adlı eserler taranmıştır. Aşağıdaki tablo, söz konusu edatların bu eserlerde kaçar kez geçtiğini gösterir:

Tablo: 2

		ötrü	ötgürü > ötürü
Karahanlı T.	Divânu Lugati't-Türk	-	- > -
	Kutadgu Bilig	125	- > -
	Atebetü'l-Hakayık	2	- > -
	Kuran Tercümesi	-	- > -
Harezmi T.	Mukaddimetü'l-Edeb	-	- > -
	Kısâsü'l-Enbiya	1	- > -
	Husrev ü Şirin	16	- > -
	Nehcü'l-Ferâdis	23	- > -
Kıpçak T.	Gülistan Tercümesi	-	- > -
	Münyetü'l-Guzât	1	- > -
	Et-Tuhfetü'z-Zekiye Fi'l-Lugati't-Türkiyye	2	- > -
	Kitâb Fi Riyâzeti'l Hayl	1	- > -
	Kitâb Fi'l-Fıkh Bi'l-Lisâni't-Türkî	-	1 > 2
	TOPLAM	171	3

Karahanlı ve Harezmi Türkçesinde, herhangi bir istisna ile karşılaşılmasızın *ötrü*'nün kullanıldığı görülmüştür. Kıpçak Türkçesinin ise genelinde *ötrü* var iken, yalnızca bir eserde, Kitâb Fi'l-Fıkh Bi'l-Lisâni't-Türkî'de (=KFF) *ötgürü*>*ötürü*

şekillere sahiptir. Dolayısıyla, eserin bu özelliği göz önünde bulundurulunca *ötgürü* edatının gelişmiş şekli olan *ötürü*'ye rastlanması oldukça makuldür. Daha ayrıntılı açıklama için 3 numaralı dipnota bakınız.

edatları görülmüştür.⁵ Dolayısıyla Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçesini karakterize eden edatın *ötrü* olduğu söylenebilir.⁶

Çağatay Türkçesi: Çağatay Türkçesinin Lutfi Divanı (Karaağaç 1997), Sekkaki Divanı (Eraslan 1999), Şiban Han Divanı (Karasoy 1998), Leyli vü Mecnun (Çelik 1993), Muhâkemetü'l-Lugateyn (Barutçu Özönder 1996), Babür Divanı (Yücel 1995), Hüseyin Baykara Divanı (Yıldırım 2010), Risale-i Mûze-dûzluk (Alyılmaz 2011) gibi belli başlı eserleri incelenmiş, fakat bunlarda *ötrü* edatına rastlanmamıştır.⁷ Yalnızca bir eserde, Şeyh Süleyman Efendi Sözlüğü'nde (=ŞSL), *ötrü*⁸ edatının kullanıldığı görülmüştür (Kunos 1902: 156).⁹

⁵ Tablo 2'de verileden daha çok sayıda eserin taranmasıyla oluşturulmuş Kıpçak Türkçesi Sözlüğüne göre de *ötürü* edatına bu dönemde sadece KFF adlı eserde rastlanmaktadır (Toparlı vd 2003: 213).

⁶ Peki ama KFF adlı eser neden genele aykırı bir tercihte bulundu? Bu sorunun cevabını eserin dil özelliklerinde aramak gerekecektir. KFF, Memluk Kıpçakçasına ait bir eserdir. Bu eser üzerinde çalışan Mehmet Emin Ağar, KFF'nin aşağıdaki tasnifte 2.b.'ye dahil edilebileceğini belirtir (Ağar 1989: XIV):

Memluk Kıpçakçası

1. Asıl Memluk Kıpçakçası

(Eserleri: Gülistan Tercümesi, Münyetü'l-Guzât, Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lugati't-Türkiyye...vs.)

2. Oğuz-Kıpçak Karışımı Dil Yadigarları

a. Kıpçak Unsurların Hakim Olduğu Ağız

(Eserleri: Kitâb Fî Riyâzeti'l-Hayl... vs)

b. Oğuz Unsurların Hakim Olduğu Ağız

(Eserleri: Kitâb Fî'l-Fıkh Bi'l-Lisâni't-Türkî... vs)

KFF adlı eser, belki de taşıdığı Batı (=Oğuz) Türkçesi özellikleri yüzünden böyle farklı bir tercihte bulundu.

⁷ Rastlanmaması dikkat çekici bir durumdur. Hemen öncesindeki dönem olan Harezm ve Kıpçak Türkçeleri devresinde görülen *ötrü* edatına Çağatay Türkçesinde neden rastlanmıyor? Ayten Atay da Çağatay Türkçesinde bu edatlardan herhangi birine rastlanmamış, onun yerine sebep edatları olarak "sebebli, tufeyli ve üçün"ü tespit etmiştir (Atay 2014: 70). Tablo 2'ye göre, *ötrü* edatı Karahanlı Türkçesinde 127, Harezm Türkçesinde 40 ve Kıpçak Türkçesinde yalnızca 4 kez tanıklanmıştır. Örnek sayılarında Çağatay Türkçesine gelindikçe sert bir düşünüş yaşandığı görülüyor. Çağatay Türkçesinde *ötrü*'nün görülmemesi sebebi bu sert düşünüşle ilgili olsa gerek. Nitekim Çağatay Türkçesinin devamı olarak Özbek Türkçesinde de *ötrü* ya da *ötgürü>ötürü* edatlarından herhangi birine rastlanmamaktadır (Yaman 2005).

⁸ ŞSL adlı eser üzerine bir de Yüksek Lisans tezi hazırlanmıştır. Kunos'un *ötrü* okuduğu maddebaşı, bu tezde *ötürü* şeklindedir (Durgut 1995: 66). Çağatay Türkçesi Sözlüğü adlı eserde de bu kelime *ötürü* olarak maddebaşına alınmıştır.

Fakat bu bir örnek bütün bir dönemi kapsayamayacağı için, Çağatay Türkçesinde bu edatın artık kullanılmadığı söylenebilir.

Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesi: Tarama Sözlüğü (1996)’nde *ötürü* edatına ait 29, *ötrü* edatına ait ise yalnızca 11 adet örnek sıralanmıştır. Bu rakamlar, edat tercihleri arasındaki ağırlığın *ötürü* lehine olduğunu göstermektedir.

Buraya kadar incelenen tarihî lehçeler ve bu lehçelerde hangi edatların olduğu (“X”) ya da hangi edatların olmadığı (“-”) bilgisi aşağıda bir bütün halinde sunulmuştur:

Tablo: 3

	<i>ötrü</i>	<i>ötgürü</i> > <i>ötürü</i>
Orhun T.	X	- > -
Eski Uygur T.	X	X > -
Karahanlı T.	X	- > -
Harezmi T.	X	- > -
Kıpçak T.	X	- > -
Çağatay T.	-	- > -
Eski Anadolu - Osmanlı T.	X	- > X

Ötrü, *ötgürü*>*ötürü* edatlarının günümüz lehçelerindeki görünüşleri ise şöyledir:

Türkiye Türkçesi: Türkçe Sözlük’te madde başı olarak yalnızca *ötürü* bulunmaktadır (2000:2236).

Azerbaycan Türkçesi: Bu lehçeye ait kaynaklarda yalnızca *ötrü* edatı görülmektedir (Altaylı 1994: 948; Axundov 1983: 556; Hüseyinzade 2007: 226; Li 2004: 370; Oruç 1994:518). Ancak İran’da Azerbaycan Türkçesine dahil edilen Erdebil ağzında *ötürü*’ye rastlanmaktadır (Karini 2009: 213).

Gagavuz Türkçesi: Yalnızca *ötürü*’nün kullanıldığı anlaşılmaktadır (Oruç 1994: 518).

⁹ Çağatay Türkçesinin onca eserinde *ötrü*’ye rastlanmazken neden yalnızca ŞSL’de görüldü? Bu, Çağatay Türkçesindeki genel eğilime aykırı durmaktadır. Caferoğlu bu eser için “özbeöz Çağatayca sayılmaz” demiştir (Caferoğlu 1984: 228). Bu, ŞSL’nin “Lugati Çağatay ve Türki Osmani” adını taşımasına rağmen, dili itibarıyla klasik Çağatayca bir eser olmadığı anlamına gelir. Dolayısıyla bu eserden klasik Çağatayca dil özelliklerini taşıması beklenmemektedir. Bu sebeple ŞSL’deki *ötrü* klasik Çağatay Türkçesine ait bir unsur değildir, şeklinde yorumlanabilir.

Horasan Türkçesi: *Ötürü* edatı kullanılmaktadır (Li 2004:370).

Türkmen Türkçesi: *Ötri* edatı vardır (Söyegow 2000: 497; Tekin vd 1995: 509; Kıyasova vd 2015: 173; Kara 2005: 116).

Günümüz Kıpçak Lehçeleri: Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar adlı eserinde Alkaya bu gruba giren lehçeler arasında sadece Kırım Tatar ve Karay Türkçesinde *ötrü* edatının kullanıldığını bildirmektedir (2002: 444). Aynı eserde *ötgürü* veya *ötürü*'nün ise hiç örneği yoktur.

Sibirya Lehçeleri ve Çuvaş Türkçesi: Sibirya lehçelerinden Hakas Türkçesindeki *ötire*, Şor Türkçesindeki *öttüre*, Tuva Türkçesindeki *öttür*, Yakutçada *ötörü* ve Çuvaş Türkçesindeki *vitir* edatları her ne kadar *öt-* fiilinin üzerine gelen bir ettirgenlik eki ile türemiş olsalar da, bu edatlar cümlelere “içinden, arasından” anlamını katmaktadırlar. Yani sebep bildirme işleviyle donmuş edatlar değillerdir (Li 2004: 368, 372). Bu yüzden konumuz dışında tutulmuştur.

Günümüz lehçelerinin edat kullanımları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo: 4

	trü	ötgürü > ötürü
Türkiye T.		- > X
Gagavuz T.		- > X
Horasan T.		- > X
Azerbaycan T.		- > X
Türkmen T.		- > -
Kırım Tatar T.		- > -
Karay T.		- > -
Kazak T.		- > -
Kırgız T.		- > -

Tabloya bakıldığında Türkiye, Gagavuz ve Horasan Türkçelerinde *ötürü*; Türkmen, Kırım Tatar ve Karay Türkçelerinde ise *ötrü* edatının tercih edildiği görülmektedir. Azerbaycan Türkçesi ise ikili bir durum sunmaktadır. Burada zihinlerde pek çok soru şekillenmektedir: Lehçelerden bazıları yalnızca *ötürü*'yü seçerken, diğerleri neden yalnızca *ötrü*'yü tercih etti? Lehçelerin çoğunda edatlardan yalnızca biri

yaygınken Azerbaycan Türkçesinde her ikisinin birden görülme sebebi nedir? Bu edatlar günümüz kuzey ve doğu grubu lehçelerinden neden sadece Kırım Tatar ve Karay Türkçesinde var da diğerlerinde yok? Kısacası lehçeler arasında *ötrü* ve *ötürü* edatları hangi esasa göre koyulaşmış veya körelmiştir?

Bu soruları cevaplayabilmek için tarihî ve çağdaş lehçelerin edat kullanımlarına toplu halde bakmakta fayda vardır:

Tablo: 5

	ötrü	ötgürü > ötürü
Orhun T.	X	- > -
Eski Uygur T.	X	X > -
Karahanlı T.	X	- > -
Harezm T.	X	- > -
Kıpçak T.	X	- > -
Çağatay T.	-	- > -
Eski Anadolu - Osmanlı T.	X	- > X
Türkiye T.	-	- > X
Gagavuz T.	-	- > X
Horasan T.	-	- > X
Azerbaycan T.	X	- > X
Türkmen T.	X	- > -
Kırım Tatar T.	X	- > -
Karay T.	X	- > -

Tabloya göre *ötürü*'yü kullanan lehçeler, Eski Anadolu, Osmanlı, Türkiye, Gagavuz, Horasan ve Azerbaycan Türkçeleridir. Bunların hepsinin ortak özelliği Türk dilinin Oğuz grubuna dahil olmalarıdır. Şu halde yukarıdaki soruların cevabı olarak zihinlerde hemen dil ve etnik yapı ilişkisi canlanmaktadır. Fakat arada istisnalar da vardır.

Gülsevin, Türkçedeki Oğuzca olan ve olmayan unsurları tespit etmeye çalıştığı makalesinde tarihî lehçelerdeki durumun farklı yorumlara açık olmasından dolayı çözümünü “yaşayan diyalektlerin karşılaştırılmasında” bulmuştur (Gülsevin 2010: 61). Bu yüzden biz de söz konusu edatlar ile ilgili olarak dil-etnik yapı ilişkisini belirleyebilmek için öncelikle yaşayan lehçelerin durumuna bakmakta fayda görüyoruz.

Ötrü ve *ötürü* edatları tespit edilebildiği kadarıyla bugün yedi farklı lehçede yaşamaktadır. Bunlardan beş tanesi Oğuzca,

diğer iki tanesi ise Kıpçakçadır. Oğuz lehçeleri arasında söz konusu bu edatların dağılımı ilk bakışta düzensiz gibi görünebilir. Fakat, Oğuzcanın dilbilgisel özelliklerine göre kendi içinde doğu ve batı olarak ikiye ayrıldığı bilgisi bu tabloyu daha anlaşılır kılmaktadır. Görüldüğü üzere edatların tercihleri ve Oğuzcanın bu şekildeki tasnifi arasında büyük bir uyum vardır:

Tablo: 6

		ötrü	ötgürü>ötürü
Batı Oğuzca	Türkiye Türkçesi	-	- > X
	Gagavuz Türkçesi	-	- > X
	Horasan Türkçesi (Korkmaz 2013:193)	-	- > X
Doğu Oğuzca	Azerbaycan Türkçesi	X	- > X
	Türkmen Türkçesi	X	-

Buna bakarak *ötrü*'nün doğu Oğuzcada, *ötürü*'nün ise batı Oğuzcada koyulaştığı görülmektedir. Bu tespit ile edatların Oğuzca içindeki görünümünün anlamlı hale geldiği söylenebilir. Fakat Kıpçak grubuna ait olan iki lehçenin (Kırım Tatar ve Karay Türkçesinin) 5 numaralı tablodaki varlığı nasıl açıklanmalı? Bunu açıklamanın iki yolu vardır: 1. Etnik yapı ile ilgili olabilir; 2. Bir etkileşim söz konusu olmuş olabilir. Eğer etnik yapı ile ilişkili olsaydı, Kıpçak grubuna giren diğer lehçelerde de bu edatlar olmalıydı. Fakat diğer Kıpçak grubu lehçelerinde *ötrü* ya da *ötürü*'ye rastlanmamaktadır. Hatta bu edatların aslında Kırım Tatar ve Karay Türkçesinin konuşma dilinde artık görülmediği, yalnızca sözlüklerde var olduğu bilgisine de sahibiz (Alkaya 2002: 444). Anlaşılan o ki, Kıpçak grubuna dahil bu iki lehçe bile *ötrü* ve *ötgürü>ötürü*'yü tam olarak benimseyememiştir. Dolayısıyla etnik yapı ile ilişki açısından bakıldığında burada anlamlı bir sonuca ulaşılamamaktadır. O halde diğer açıklama yolu olan lehçeler arası etkileşim seçeneğini irdelemek gerekmektedir. Bunun için Kıpçak grubu lehçelerinin kendi içindeki gruplanması önemlidir. Bu lehçeler üç alt gruba ayrılır (Gülsevin 2007: 303):

Tablo: 7

1. Grup	2. Grup	3. Grup
Kırgız Türkçesi	Tatar Türkçesi	Karay Türkçesi
Kazak Türkçesi	Başkurt Türkçesi	Kırım Tatar Türkçesi
Nogay Türkçesi		Karaçay Balkar Türkçesi
Karakalpak Türkçesi		Kumuk Türkçesi

Kıpçak lehçelerinin alt grupları ile ilgili olarak S. Gülsevin şunları söyler: “Kırgız, Kazak, Nogay ve Karakalpak Türkçesinde görülen Oğuzca unsurlar, daha ziyade Eski Türk yazı dili döneminden kalan uzantılar şeklindedir. Tatar ve Başkurt Türkçesindeki unsurlar ise, özellikle Osmanlı dönemindeki yazı dilinin kültürel etkisi olarak görülür. Karaycanın da dahil olduğu diğer grubun münasebetleri ise, hem Selçuklu dönemi, hem de Osmanlı dönemindeki ilişkiler ve coğrafi yakınlıktan kaynaklanmaktadır.” (Gülsevin 2013: 303). Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, diğer Kıpçak lehçelerine göre Kırım Tatar ve Karay Türkçesinin de dahil olduğu 3. grup lehçelerde Oğuzca unsurlar daha fazladır. Dolayısıyla bu iki Kıpçak lehçesinde var olan *ötrü*, böyle bir etkileşimin sonucu olmuş olabilir. Böylelikle, diğer Kıpçak lehçelerinde *ötrü*'nün neden görülmediği de anlam kazanmış olur.

Fakat burada çözülmesi gereken bir başka sorunla daha karşılaşılır: Osmanlı Türkçesinde hem *ötrü* hem de *ötürü* görülüyordu. O halde Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçelerinden etkilenen Kırım Tatar ve Karay Türkçeleri niçin *ötürü*'yü almadı? Tercihini neden sadece *ötrü*'den yana yaptı?

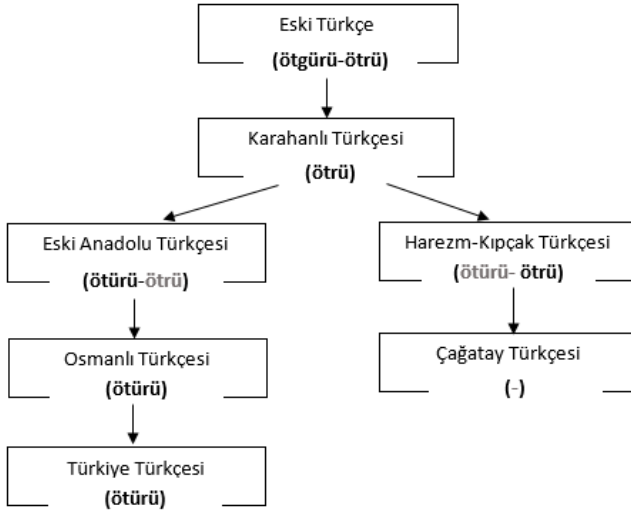
Şöyle düşünülebilir; 6 numaralı tabloda *ötrü*'nün doğu Oğuzcasına özgü olduğu anlaşılmıştı. Doğu Oğuzca'yı batı Oğuzcadan ayıran esas faktör, içinde barındırdığı Oğuzca olmayan özelliklerdir. Azerbaycan Türkçesinin Oğuz grubuna girmesine rağmen, yoğun bir şekilde Kıpçak ve Karluk gibi Oğuzca olmayan lehçelerin özelliklerini de taşıdığı bilinmektedir (Heyet 2004: 13; Yüce 1997: 513; Ceferov 2007: 8-9). Örneğin, denk çiftlerden *bulmak* yerine kullanılan *tap-*, *ısırmak* yerine kullanılan *dişle-*, *kendi* yerine kullanılan *öz* ve *dal* yerine kullanılan *budag* kelimeleri bu lehçedeki Oğuzca olmayan şekillerdir (Gülsevin 2007). Aynı durum Türkmence için de geçerlidir. Türkmence Oğuz grubuna dahil olmasına rağmen “Çağataycanın tesirinde gelişen bir yazı dili olduğu için

Türkçenin doğu ve kuzey kolunda yer alan lehçelere ait özellikler de taşımaktadır” (Kara 2005: 5). Örneğin Türkmencede *-An* ekinin öğrenilen geçmiş zaman eki olarak kullanılması Kıpçakça bir etkidir (İlker 1997: 102). Aynı şekilde bu lehçede var olan *kendi yerine öz, bulmak yerine tap-* sözleri de Oğuzca olmayan şekillerdir (Gülsevin 2007).

Bu bilgiler ışığında *ötrü*'nün, Oğuzca olan ve olmayan unsurları barındıran lehçeler tarafından; *ötürü*'nün ise yabancı lehçe etkilerinin olmadığı¹⁰ Oğuz lehçeleri tarafından koyulaştırıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Edatların günümüz lehçelerindeki düzenli dağılımının tarihî lehçelerdeki durumla da desteklenmesi gerekmektedir.

Eski Türkçe döneminde *ötrü* ve *ötürü* birlikte yer alır. Ardından gelen Karahanlı Türkçesi dönemi ile birlikte Türk dili lehçelere ayrılmaya başlar. Karahanlı'dan sonra gelen Harezm ve Kıpçak Türkçeleri Türk dilinin doğu kolunu, Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçeleri ise batı kolunu oluşturur. Türk dilinin tarihî dönemlerindeki bu gruplandırma ile söz konusu edatların dağılımları arasında büyük bir paralellik olduğu görülür.

¹⁰ Aslında böyle bir lehçe olamaz. Kastedilen şey, etkilerin en az olduğu lehçedir.

Harezmi ve Kıpçak döneminde edatların her ikisine de rastlanmaktadır fakat *ötrü*'nün *ötürü*'ye olan üstünlüğü dikkat çeker. Bu durum, Türk dilinin doğu kolunu oluşturan ilk dönemlerinde (Karahanlı, Harezmi, Kıpçak Türkçeleri) Kıpçak ve Karluk gibi lehçelerin kendi karakteristik özellikleri hızla koyulaşmaya başlarken, bir yandan Oğuzca etkiler de devam etmekteydi şeklinde yorumlanabilir.¹¹ Doğu kolunda modern dönemlere yaklaştıkça *ötrü*'nün de körelmeye başladığı, hatta artık Çağataycada hiç kullanılmadığı görülür. Doğu kolunda modern dönemlere gelindikçe edatların giderek körelmesi önemlidir. Bu gruptaki lehçeler öncelikle *ötgürü*'yü terk etmiş, daha sonra ise *ötrü*'den de vazgeçmiştir. Bu körelme, muhakkak ki kuzey ve doğu lehçelerinin kendi karakteristik yapıları ile ilgilidir. Bu yüzden Doğu Türkçesinin diğer özellikleriyle kaynaşmamış ve yadırganmıştır. Batı kolunun ilk dönemi olan Eski Anadolu Türkçesinde ise Karahanlı döneminden gelen dilbilgisi unsurları sürdürülürken bir yandan Oğuzca ağız özellikleri konuşma dilinden hızla yazı diline girmeye başlamıştı (Korkmaz 2013: 83). EAT'de *ötürü* ve *ötrü* edatlarının her ikisinin birden varlığı bununla açıklanabilir. Fakat EAT'de ağırlık *ötürü* lehinedir. Nitekim Oğuzca özelliklerin iyiden iyiye koyulaştığı Osmanlı ve Türkiye Türkçesinde ise artık yalnızca *ötürü* ile karşılaşılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

1. Türkiye Türkçesindeki *ötürü* edatı Eski Türkçedeki *ötgürü* edatından gelmiş olmalıdır. Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçerken ek ve hece başlarındaki /g/'ler düştüğü için kelimedeki *ötgürü*>*ötürü* şeklinde bir değişim yaşandığı düşünülebilir. Eski Türkçedeki *ötrü* ise, bu haliyle günümüze kadar kullanıla gelmiştir.

2. *ötrü* ile *ötürü* edatlarının kullanıldığı lehçe grupları da birbirinden farklıdır ve edatlar bu gruplandırmalara paralel bir dağılım düzeni arz etmektedir. Modern dönemde batı Oğuzcada *ötürü*; doğu Oğuzcada ise *ötrü* edatı kullanılmaktadır. Kıpçak

¹¹ Karahanlı ve Harezmi-Kıpçak Türkçesi dönemlerine ait eserlerdeki Oğuzca unsurlarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları için bk. Gülsevin 2007, Kaymaz 2002; Aktan 2012... vb.

lehçeleri arasında ise yalnızca Oğuzca etkisinin yoğun olarak görüldüğü üçüncü alt grup lehçelerinde ve yalnızca *ötrü* edatı ile karşılaşılmaktadır. Biz bu alt grup lehçelerinden şimdilik Kırım Tatar ve Karay Türkçelerinde var olduğunu tespit edebildik. Ancak gelecekte bir gün bu alt gruba giren Kumuk ve Karaçay-Balkar Türkçesinde de varlığının tespit edilmesi, şaşırtıcı olmayacaktır. Söz konusu edatların yerine yaşayan Kıpçak grubu lehçelerinde *sebepe, için...* gibi cümlede aynı işlevi gören, sebep bildiren başka edatlar kullanılmaktadır.

4. *Ötrü* ve *ötürü*'nün her ikisinin de Oğuzlarca (daha çok) kullanıldığı, fakat *ötrü*'nün (ister Oğuz lehçeleri içinde olsun, ister Kıpçak lehçeleri arasında olsun, netice itibariyle) Oğuz-Kıpçak unsurlarının birlikte görüldüğü sahalarda yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple *ötürü*'nün daha saf Oğuzca, *ötrü*'nün ise *Kıpçağımsı*¹² olduğu sonucuna varılabilir.

Kaynakça

AĞAR, Mehmet Emin (1989). *Kitâbi Fi'l-Fıkh Bi-Lisâni't-Türki*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

AKTAN, Bilal (2012). "Mu'înü'l-Mürîd'de Oğuzca Ses Ve Şekil Özellikleri", *DPUJSS* Number 32, Volume II, April, s.1-8.

ALKAYA, Ercan (2002). *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Elazığ.

ALTAYLI, Seyfettin (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

ARAT, Reşit Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*, Haz.: Kemal Eraslan-Osman F. Sertkaya – Nuri Yüce, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

_____ (1992), *Atebetü'l-Hakâyık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ATA, Aysu (1998). *Nehcü'l-Feradis III Dizin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ATAY, Ayten (2014). *Çağatay Türkçesinde Edatlar*, Çizgi Kitabevi, Konya.

¹² "Kıpçağımsı" ifadesiyle kastetilen şey, içinde yoğun bir şekilde Kıpçakça özellikler barındıran Oğuzcadır.

AXUNDOV, Ağamusa (1983). *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti, III. Cild*, Azerbaycan Elmler Akademiyası Neşriyyatı, Bakı.

AYDIN, Erhan (2007). *Şine Usu Yazıtı*, Karam Yayınları, Çorum.

_____ (2014). *Orhon Yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor)*, 2. Baskı, Kömen Yayınları, Konya.

CAFEROĞLU, Ahmet (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____ (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

CEFEROV, Selim (2007). *Müasir Azerbaycan Dili. II. Hisse Leksika*, Şerq-Qerb, Bakı.

DEMİRCİ, Ümit Özgür (2015). *Eski Uygurca Dört Çatık*, Kesit Yayınları, İstanbul.

DENY, Jean (1941). *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, Çeviren Ali Ulvi Elöve, İstanbul Maarif Vekaleti, İstanbul.

ERASLAN, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ERDAL, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

_____ (2004). *A Grammar Of Old Turkic*, Brill, Leiden-Boston.

ERGİN, Muharrem (1993). *Türk Dil Bilgisi*, 20. Baskı. Bayrak Basım Yayın Tanıtım, İstanbul.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (2006). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul.

GABAİN, A. Von (2000). *Eski Türkçenin Grameri*, Çeviren Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

GODWARD, Alan (1999). *A Dictionary Of Turkish Etymology*, Derby, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (2007). “Kutadgu Bilig Dilinde Lehçelerin Özellikleri: Denk Çiftler”, *Turkish Studies*. Volume 2/2, s.276-299.

_____ (2010). “Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies*. Volume 5/1, s.57-76.

GÜLSEVİN, Selma (2007). “Karay Türkçesinde Oğuzca Unsurlar”, *Turkish Studies*. Volume 2/2, s.300-306.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

HAMİLTON, James Russell (1998). *Budacı İyi ve Kötü Kalpli Prens Masalının Uygurcası*, Çeviren Ece Korkut, & İsmet Birkan, Simurg, Ankara.

HEYET, Cevat (2004), “Azerbaycan’ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C:1 S:1, s.7-19, Ankara.

HÜSEYİNZADE, Muxtar (2007). *Müasir Azerbaycan Dili III. Hisse Morfologiya*, Şerq-Qerb, Bakı.

İLKER, Ayşe (1997). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KARA, Mehmet (2005). *Türkmen Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.

KAYA, Ceval (1994). *Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KAYMAZ, Zeki (2002). “Hoca Ahmet Yesevî’nin Hikmetlerindeki Oğuz Türkçesi Unsurları”, *Türk Dünyası Araştırmaları*. 139, s.155-162.

KIYASOVA, G., GELDİMİRADOV, A., DURDIYEV H. (2015). *Türkmen Dilinin Düşündürişli Sözlüğü, II. Tom K-Z*, İlim, Aşgabat.

KORKMAZ, Zeynep (2000). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____ (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Tarihi Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____ (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu, Ankara.

ORUÇ, Birsal (2004). *Oğuz Grubunda Edatlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÖZBAY, Betül (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların Tövbe Duası*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZÖNDER, Sema Barutçu (1998). *Üç İtigsizler Giriş-Metin-Tercüme Notlar-İndeks XXX Levha*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

PAÇACIOĞLU, Burhan (2006). *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

RADLOFF, Wilhelm (1893). *Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy*, Cilt ½, Akademia Nauk, St. Petersburg.

SÖYEGOW, M., Borjakow A., Sarihanow M., Hocayew B., Ernazarow S. (2000). *Türkmen Dilinin Grammatikası, Morfolojiya*, Ruh Neşriyyat, Aşgabat.

ŞAHİN, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tarama Sözlüğü (2006), 2. Baskı, Cilt 5, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TEKİN, Şinasi (1976). *Uyguca Metinler II Maytrisimit Burkancıların Mehdîsi Maitreya İle Buluşma Uygurca İptidaî Bir Dram*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

_____ (1993). *Kuanşi İm Pusar (Ses İşiten İlah)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TEKİN, Talat – ÖLMEZ, Mehmet – CEYLAN, Emine – ÖLMEZ, Zuhâl – EKER, Süer (1995). *Türkmence – Türkçe Sözlük*, Türk Dilleri Araştırmaları, Ankara.

TEKİN, Talat (2014). *Orhun Yazıtları*, 5. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer - Metin – Sözlük*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

TOPARLI, Recep – VURAL, Hanifi – KARAATLI, Recep (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TSENG, Lan-Ya (2002). *Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÜSTÜNER, Ahat (2015). *Türkçenin Tarihî Gelişmesi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

YAMAN, Ertuğrul (2005). *Özbek Türkçesinde Edatlar (Kaynakları, Ses ve Şekil Özellikleri)*, Gazi Kitabevi, Ankara.

YONG-SONG, Li (2004). *Türk Dillerinde Sontakılar*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul.

YÜCE, Nuri (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

_____ (1997). "Türkler (Türk Dili)" Md. *İslam Ansiklopedisi*, C:12/2. s.445-530, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir.